

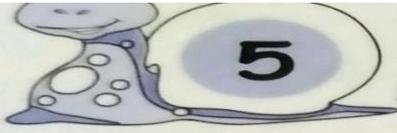
विद्या भवन बालिका विद्यापीठ

शक्ति उत्थान आश्रम लखीसराय

विषय संस्कृत दिनांक 06-07-2021

वर्ग- सप्तम शिक्षक राजेश कुमार पाण्डेय

एन० सी० ई० आर० टी० पर आधारित

सर्वनाम-शब्द-रूपाणि

जो शब्द संज्ञा के स्थान पर प्रयुक्त होते हैं, वे सर्वनाम शब्द कहलाते हैं। जैसे—यह, वह, तुम, मैं, हम आदि। सर्वनाम शब्दों का प्रयोग तीनों लिंगों, तीनों वचनों एवं तीनों पुरुषों में होता है।

प्रथम पुरुष के सर्वनाम

प्रथम पुरुष के सर्वनाम तीनों लिंगों एवं तीनों वचनों में होते हैं। जैसे—

सर्वनाम शब्द	अर्थ	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
तत् (पुल्लिंग)	वह	सः	तौ	ते
तत् (स्त्रीलिंग)		सा	ते	ताः
तत् (नपुंसकलिंग)		तत्	ते	तानि
एतत् (पुल्लिंग)	यह	एषः	एतौ	एते
एतत् (स्त्रीलिंग)		एषा	एते	एताः
एतत् (नपुंसकलिंग)		एतत्	एते	एतानि
इदम् (पुल्लिंग)	यह	अयम्	इमौ	इमे
इदम् (स्त्रीलिंग)		इयम्	इमे	इमाः
इदम् (नपुंसकलिंग)		इदम्	इमे	इमानि
किम् (पुल्लिंग)	क्या	कः	कौ	के
किम् (स्त्रीलिंग)		का	के	काः
किम् (नपुंसकलिंग)		किम्	के	कानि

‘इदम्’-यह (स्त्रीलिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	इयम्	इमे	इमाः
द्वितीया	इमाम्	इमे	इमाः
तृतीया	अनया	आभ्याम्	आभिः
चतुर्थी	अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः
पञ्चमी	अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः
षष्ठी	अस्याः	अनयोः	आसाम्
सप्तमी	अस्याम्	अनयोः	आसु

‘इदम्’-यह (नपुंसकलिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	इदम्	इमे	इमानि
द्वितीया	इदम्	इमे	इमानि
तृतीया	अनेन	आभ्याम्	एभिः
चतुर्थी	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः
पञ्चमी	अस्मात्	आभ्याम्	एभ्यः
षष्ठी	अस्य	अनयोः	एषाम्
सप्तमी	अस्मिन्	अनयोः	एषु

‘एतद्’-यह (पुल्लिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	एषः	एतौ	एते
द्वितीया	एतम्	एतौ	एतान्
तृतीया	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
चतुर्थी	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
पञ्चमी	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
षष्ठी	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
सप्तमी	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

‘एतद्’-यह (स्त्रीलिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	एषा	एते	एताः
द्वितीया	एताम्	एते	एताः
तृतीया	एतया	एताभ्याम्	एताभिः
चतुर्थी	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
पञ्चमी	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
षष्ठी	एतस्याः	एतयोः	एतासाम्
सप्तमी	एतस्याम्	एतयोः	एतासु

‘एतद्’-यह (नपुंसकलिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	एतत्	एते	एतानि
द्वितीया	एतत्	एते	एतानि
तृतीया	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
चतुर्थी	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
पञ्चमी	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
षष्ठी	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
सप्तमी	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

‘सर्व’-सब (पुल्लिंग-शब्दः)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	सर्वः	सर्वौ	सर्वे
द्वितीया	सर्वम्	सर्वौ	सर्वान्
तृतीया	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
चतुर्थी	सर्वस्मै	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
पञ्चमी	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
षष्ठी	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
सप्तमी	सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु

